

การเลียนแบบ

ความหมาย

การเลียนแบบ (Imitation) หมายถึง พฤติกรรมการเอาอย่างต้นแบบ ซึ่งเกิดจาก กระบวนการทางจิตวิทยาและสังคม โดยที่ผู้เลียนแบบอาจรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้

พฤติกรรมและกระบวนการเลียนแบบ

พฤติกรรมเลียนแบบเป็นพฤติกรรมของ สัตว์หรือของบุคคลที่แสดงออกโดยมีลักษณะ เช่นเดียวกับพฤติกรรมของตัวแบบ ส่วน กระบวนการเลียนแบบนั้น มีการศึกษาวิเคราะห์ ในแนวความคิดและความเชื่อพื้นฐานต่างๆ กัน หลายกลุ่ม บางกลุ่มเชื่อว่าเป็นกระบวนการ ที่ติดตัวมาแต่กำเนิดหรือเป็นสัญชาตญาณ บางกลุ่มเชื่อว่าเป็นกระบวนการทางประสาทหรือ การปรับภาวะ บางกลุ่มเชื่อว่าเป็นกระบวนการ เรียนรู้ อันเป็นผลจากการให้รางวัลและการลงโทษ บางกลุ่มเชื่อว่าเป็นกระบวนการที่ยากต่อการ กำหนดให้ชัดเจนว่าเป็นประการใด เพราะ กระบวนการนั้นนอกจากจะเป็นกระบวนการ ทางจิตวิทยาแล้ว ยังมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรต่างๆ ทางสังคมวิทยาอีกด้วย แนวความคิดอันหลากหลายเหล่านี้แสดงถึงความพยายามอันเป็น ปรากฏการณ์ที่ควบคู่กับวิวัฒนาการด้านความคิด ของมนุษย์

พฤติกรรมการเลียนแบบ เป็นพฤติกรรม ของผู้เลียนแบบ ซึ่งแสดงออกโดยอาศัยพฤติกรรม ของตัวแบบเป็นต้นแบบ ตัวแบบประพฤติตน ปฏิบัติตนอย่างไร แสดงกิริยาวาจาอย่างไร ผู้เลียนแบบก็กระทำอย่างนั้นด้วย ฝ่ายตัวแบบ

อาจมีตัวตนอยู่จริงๆ ในอดีตและปัจจุบัน หรือ อาจเป็นตัวแบบในจินตนาการ เช่น ในนวนิยาย และวรรณคดี พฤติกรรมเลียนแบบ อาจเหมือนกันหรือเป็นอย่างเดียวกับพฤติกรรมบางส่วน หรือทั้งหมดของตัวแบบในระดับที่มีความแตกต่างกันบ้างจนกระทั่งไม่มีความแตกต่างระหว่างกันเลย กล่าวคือ อาจเหมือนกันทุกประการในด้านการประพฤติปฏิบัติตน ตลอดถึงวิถีชีวิตของผู้เลียนแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถ ความรู้สึก ความเลื่อมใสศรัทธา ทัศนคติ ค่านิยม อุดมคติของผู้เลียนแบบ และความสำคัญหรือ อิทธิพลของตัวแบบที่มีต่อผู้เลียนแบบรวมทั้ง สถานการณ์แวดล้อมอื่นๆ ประกอบด้วย

กระบวนการเลียนแบบ เป็นการแสดง ให้ทราบว่าพฤติกรรมเลียนแบบเกิดขึ้นได้อย่างไร ประกอบด้วยเงื่อนไขต่างๆ ทั้งทางจิตวิทยาและ สังคม กรณีศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเลียนแบบ ที่จัดได้ว่าเป็นกรณีตัวอย่างและมักกล่าวอ้างกัน อยู่เสมอในเรื่องนี้ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ของ ดอลลาร์ดกับมิลเลอร์ (Dollard and Miller) และของแบนดูรากับวอลเตอร์ส (Bandura and Walters) ซึ่งจะนำมากล่าวไว้โดยสังเขปดังต่อไปนี้

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของดอลลาร์ด กับมิลเลอร์

ดอลลาร์ดกับมิลเลอร์ กล่าวถึงกรณีเด็ก สองคนพี่น้องที่กำลังนั่งเล่นกันอยู่ในห้องที่ติด กับห้องครัว และมีประตูเปิดออกทางหลังบ้าน โดยตามปกติแล้วพ่อของเด็กสองคนนี้จะกลับ

จากงานมาถึงบ้านเวลาหกโมงเย็นพร้อมกับมี
 ขนมหัดมีสมาธิฝึกด้วย ขณะเล่นกันอยู่นั้น
 คนพี่ได้ยินเสียงพ่อเดินขึ้นบันได แต่คนน้องยัง
 ไม่สามารถล่วงรู้ว่าเสียงนั้นเป็นเสียงพ่อเดินขึ้น
 บันได จึงอยู่เฉยๆ ไปก่อน ส่วนคนพี่พอได้ยิน
 เสียงนั้นก็รีบวิ่งออกไปหาพ่อที่ประตูหลังทันที
 อยู่มาวันหนึ่งบังเอิญคนน้องก็วิ่งตามพี่ไปด้วย
 พอไปถึงเมื่อพี่ได้กินขนมน้องก็ได้กินเช่น
 เดียวกัน และในวันต่อๆ มาพอเห็นพี่วิ่งน้องก็วิ่ง
 ตามไปด้วยทุกครั้ง น้องวิ่งตามพี่ที่ไรก็ได้กิน

ขนมทุกที จนเกิดเป็นพฤติกรรมคงตัว และ
 ปรากฏว่า ครั้งใดที่พี่วิ่งน้องก็วิ่งตามไปด้วย วิ่ง
 ไปไม่เพียงแต่ในสถานการณ์ดังกล่าวเท่านั้น แต่
 จะวิ่งตามพี่ไปในสถานการณ์อื่นๆ อีกหลาย
 สถานการณ์ที่ต่างกันออกไปทั้งในด้านเวลาและ
 สิ่งเร้า ซึ่งแสดงว่าน้องได้เรียนรู้และได้เลียนแบบ
 พี่ แต่กระนั้นก็ตามน้องมิได้วิ่งไปยังเสียงอันเกิด
 จากเท้าของพ่อกระทบบันได กระบวนการนี้
 แสดงแผนผังการวิเคราะห์ไว้ดังต่อไปนี้

แผนผังแสดงการวิเคราะห์

ผู้เลียนแบบ (น้อง)

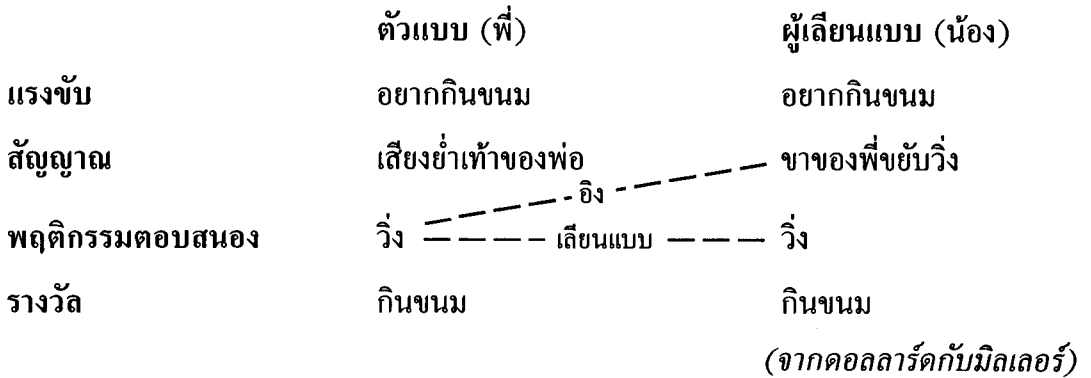
แรงขับ	_____	อยากกินขนม
สัญญาณ	_____	ขาของพี่ขยับวิ่ง
พฤติกรรมตอบสนอง	_____	วิ่ง
รางวัล	_____	กินขนม

ตัวแบบ (พี่)

แรงขับ	_____	อยากกินขนม
สัญญาณ	_____	เสียงย้ำเท้าของพ่อ
พฤติกรรมตอบสนอง	_____	วิ่ง
รางวัล	_____	กินขนม

(จากดอดลาร์ดกับมิลเลอร์)

**แผนผังฉบับสมบูรณ์แสดงกระบวนการเลียนแบบ
ที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ
โดยอิงพฤติกรรมตอบสนอง**

จากแผนผังนี้จะสังเกตเห็นว่าพฤติกรรมตอบสนอง (วิ่ง) เป็นอย่างเดียวกัน (matched) ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของพฤติกรรมเลียนแบบ ส่วนพฤติกรรมตอบสนองของผู้เลียนแบบ (น้อง) แสดงออกต่อสัญญาณอันเกิดจากพฤติกรรมตอบสนอง (วิ่ง) ของตัวแบบ (พี่) พฤติกรรมเลียนแบบของผู้เลียนแบบ (น้อง) จึงขึ้นอยู่กับหรืออิง (dependent) พฤติกรรมตอบสนอง (วิ่ง) ของตัวแบบ (พี่) และจะเห็นได้ว่ากระบวนการนี้ประกอบด้วยแรงขับ สัญญาณ พฤติกรรมตอบสนอง และรางวัลเป็นประการสำคัญพฤติกรรมเลียนแบบในกระบวนการนี้เรียกว่าพฤติกรรมเลียนแบบโดยอิงพฤติกรรมตอบสนอง (matched-dependent behavior)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมและการพัฒนาทางบุคลิกภาพของแบนคูร์และวอลเตอร์ส
 แบนคูร์และวอลเตอร์ส กล่าวถึงเรื่องการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ ซึ่งมีกรอบความคิดของกระบวนการอันประกอบด้วยสาระต่าง ๆ ที่ให้ความรู้ ความเข้าใจอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งเกี่ยวกับการเลียนแบบในความหมายของการกระทำตามอย่างตัวแบบ (modeling) ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยสังเกตการกระทำที่เป็นตัวแบบหรือโดยสังเกตการกระทำของผู้อื่น ที่ช่วยให้ได้มีความคิดว่า ควรแสดงพฤติกรรมอย่างไรและควรหลีกเลี่ยงข้อผิดพลาดประการใดบ้าง กระบวนการนี้ประกอบด้วยสี่ส่วนด้วยกันคือ กระบวนการใส่ใจ กระบวนการทรงจำ กระบวนการแสดงพฤติกรรม และกระบวนการจูงใจ ดังที่แสดงไว้ในแผนผังต่อไปนี้ พร้อมกับองค์ประกอบย่อยในแต่ละส่วน ที่สามารถส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบหรือปฏิบัติการเลียนแบบ (matching performances)

แผนผังแสดงกระบวนการเลียนแบบ

1	2	3	4
กระบวนการใส่ใจ	กระบวนการทรงจำ	กระบวนการแสดงพฤติกรรม	กระบวนการจูงใจ
<p>สิ่งเร้า</p> <div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="width: 23%;"> <p>ความชัดเจน</p> <p>ความดึงดูดใจ</p> <p>ความซับซ้อน</p> <p>ความแพร่หลาย</p> <p>ความมีคุณค่า</p> </div> <div style="width: 23%;"> <p>การใช้รหัส</p> <p>การประมวลผล</p> <p>การชักซ้อมด้วย</p> <p>การจำ</p> <p>การกระทำ</p> </div> <div style="width: 23%;"> <p>ความสามารถทางร่างกาย</p> <p>การแสดงพฤติกรรมตอบสนอง</p> <p>การสังเกตพฤติกรรมของตนเอง</p> </div> <div style="width: 23%;"> <p>แรงเสริมภายนอก</p> <p>แรงเสริมเทียม</p> <p>การเสริมแรงด้วยตนเอง</p> </div> </div>			

→ **ผู้สังเกต** (เลียนแบบ)

ความสังเกตด้าน-
ประสาทสัมผัส
ระดับของการกระตุ้น
ความพร้อม
แรงเสริมในอดีต

ผลย้อนกลับจากการแสดง
พฤติกรรม
ความแม่นยำ

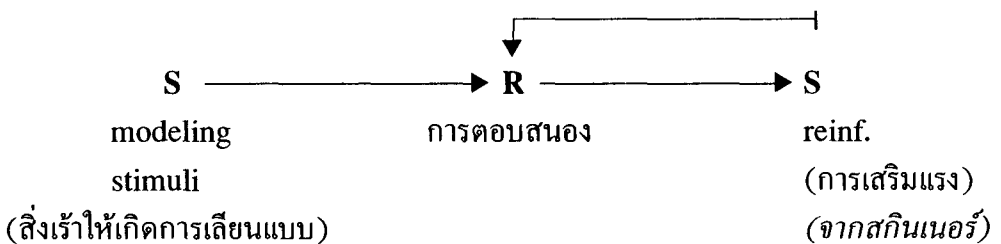
→

ปฏิบัติการเลียนแบบ

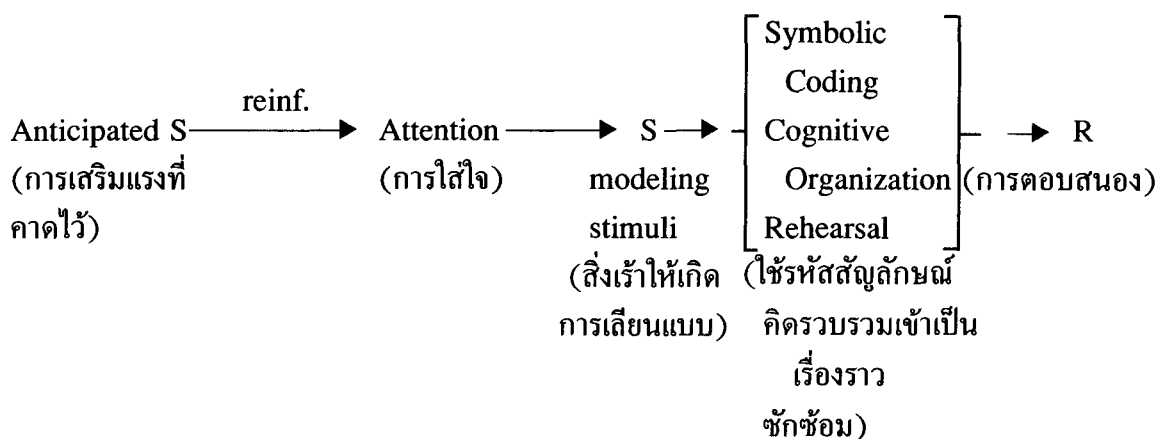
(จากแบนคูร์และวอลเตอร์ส์)

พฤติกรรมเลียนแบบได้รับการเสริมแรงตามทฤษฎีเสริมแรง (Reinforcement Theories) และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ซึ่งมีแผนผังโครงสร้างของแต่ละทฤษฎีดังต่อไปนี้

ทฤษฎีเสริมแรง

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

(จากเบนคูว์และวอลเตอร์ส)

พัฒนาการของการเลียนแบบและผลของการเลียนแบบ

ขึ้นอยู่กับพัฒนาการที่มีอยู่แล้ว การเลียนแบบอาจมีเพิ่มขึ้นได้ด้วยการเสริมแรง พฤติกรรมที่เหมือนกับพฤติกรรมของตัวแบบ การอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการเรียนรู้ ด้วยการปรับปรุงทักษะในการเลือกสังเกต การใช้รหัสหรือด้วยการเพิ่มขีดความสามารถในการใช้ อวัยวะสัมผัสและกล้ามเนื้อให้ประสานกันมากขึ้น และด้วยการช่วยให้มองเห็นผลตอบแทนของการกระทำตามคนอื่น เด็กจะสามารถเลียนแบบได้อย่างถูกต้องมากขึ้น เมื่อมีเครื่องล่อใจให้กระทำตามตัวแบบ และการเลียนแบบจะลดน้อยลงไปเมื่อไม่มีใครสนใจว่าเด็กจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร เวลาระหว่างการสังเกตกับการแสดงพฤติกรรม (การกระทำ) ถ้าห่างออกไปผลของการเรียนรู้โดยการเลียนแบบจะลดลงไป การคาดหวังว่าจะได้รับการเสริมแรงหรือไม่เพียงใด ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการเลียนแบบ เหล่านี้นับว่าเป็นเหตุปัจจัยที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการ

ของพฤติกรรมเลียนแบบ

ผลของการเลียนแบบมีทั้งส่วนดีและส่วนเสีย ส่วนดีของการเลียนแบบ คือ การแสดงออกได้เหมาะสมถูกต้องตามความประสงค์ ในทางที่ประหยัดมากกว่า ไม่ต้องเสียเวลาคิดและแสดงพฤติกรรมแบบลองผิดลองถูก ช่วยประหยัด ทั้เวลา ค่าใช้จ่ายและพลังงาน พฤติกรรมเลียนแบบที่เป็นการประพฤติปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานของสังคม ย่อมเป็นที่ยอมรับและช่วยให้ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ คนที่สามารถปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานของวิชาชีพใด ก็มีโอกาที่จะเข้าสู่การวิชาชีพนั้นได้ พฤติกรรมเลียนแบบจึงมีส่วนในการชี้บ่งว่า บุคคลมีความเหมาะสมที่จะประกอบอาชีพใด หรือกระทำการงานใด หรือไม่เพียงใด ฯลฯ ส่วนเสียของการเลียนแบบนั้นมักเกิดขึ้นในกรณีที่มีการเลียนแบบพฤติกรรมไม่เหมาะสม ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของสังคม อันได้แก่การประพฤติผิดในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดทั้งพฤติกรรมอุปคติ นอกจากนี้การเลียนแบบจะเป็นการแสดงถึงการขาดความคิดริเริ่ม

ของตนเองและการขาดความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งจะเป็นผลเสียต่อความเจริญก้าวหน้าของความคิด ที่จะช่วยให้ก้าวไปสู่วิวัฒนาการทางความรู้และเทคโนโลยีอื่นๆ ขึ้นไป

การเลียนแบบกับการศึกษา

มีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างมากและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันด้วย ในวงการศึกษายังมีความจำเป็นต้องอาศัยพฤติกรรมเลียนแบบ แต่จะอาศัยการเลียนแบบเป็นพื้นฐานมากน้อยเพียงใด ด้วยเหตุใด เพื่ออะไรและอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับแนวความคิดทฤษฎีและการปฏิบัติทางการศึกษาของแต่ละสังคมเป็นประการสำคัญ ในเรื่องนี้ อาจกล่าวโดยสรุปเป็นหลักการได้ว่า การเลียนแบบเพื่อการศึกษาและการศึกษาเพื่อการเลียนแบบจะเกิดผลดี มีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมี

ความรู้ ความเข้าใจ เห็นประโยชน์ คุณโทษ และธรรมชาติของการเลียนแบบอย่างแท้จริง ก่อนที่จะนำความรู้เรื่องการเลียนแบบไปประยุกต์ใช้ประกอบการพิจารณา เพื่อกำหนดนโยบาย ความมุ่งหมายเชิงปรัชญา วัตถุประสงค์ วิธีการ การจัดการ การวัดและประเมินผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างเหมาะสมทั้งในด้านคุณภาพและประสิทธิภาพ กล่าวโดยสรุปได้ว่าในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการเลียนแบบกับการศึกษานั้น มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบว่า “การศึกษาเพื่อการเลียนแบบ” ก็ดี “การเลียนแบบเพื่อการศึกษา” ก็ดี ควรจะมีขอบเขต เพียงใด ควรจะดำเนินการประการใด และอย่างไร จึงจะสัมฤทธิ์ผลสูงสุด กล่าวคือให้การเลียนแบบและการศึกษามีผลเกื้อกูลต่อกันอย่างมากที่สุด

ปรีชา ธรรมา

บรรณานุกรม

- Bandura, A., and R. Walters. **Social Learning and Personality Development.** New York : Holt, 1963.
- Dollard, John, and Neal Miller. **Social Learning and Imitation.** New Haven : Yale University Press, 1941.
- Skinner, B.F. **Contingencies of Reinforcement.** New York : Appleton-Century-Crofts, 1969.